حوزه مطبوعات در طول پنج سال گذشته شاهد تحولات مهمی بوده است. صدور مجوز بیش از ۱۰۰۰ نشریه از خرداد ۷۶ تا کنون مبین یک حرکت مهم در عرصه مطبوعات و در طول تاریخ معاصر است.

افزایش اعتماد مردم به مطبوعات، با توجه به خلاهای ناشی از عملکرد برخی وسایل ارتباط جمعی دیگر موجب رشد و شکوفایی مطبوعات و ارتقای جایگاه آن در جامعه شد.

سیاست‌ها و برنامه‌های دولت سیدمحمد خاتمی در این رشد کمی و کیفی مطبوعات نقش مهمی داشت.

«پاسداری از حرمت آدمی، رعایت و دفاع از حقوق و آزادی‌های قانونی نظیر آزادی بیان و قلم و حمایت از رشد کمی و کیفی مطبوعات» بخشی از دیدگاه‌ها و برنامه اعلام شده «سیدمحمد خاتمی» در هفتمین دوره انتخابات ریاست جمهوری بود.

«انسان در آیین الهی دارای کرامت است و پاسداری از حرمت آدمی و رعایت حقوق و آزادی‌های قانونی نظیر آزادی بیان و قلم از اهم وظایف دولت اسلامی است».

دیدگاه‌ها، مواضع، راهبردها و اولویت‌های برنامه کلان توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی خاتمی، که قبل از خرداد ۷۶ در جزوه‌ای ۴۱ صفحه‌ای منتشر شد، با «۲۰ میلیون رای» مورد قبول ایرانیان قرار گرفت.

سیدمحمد خاتمی طی پنج سال گذشته نشان داد، بر این میثاق خود، پایبند بوده است.

جواد خرمی مقدم

تحولات مطبوعات ازخرداد ۷۶ تا کنون

خاتمی : سال ۷۷

مطبوعات را نمی‌دهم

خاتمی، سال ۷۷، «من اجازه برخورد با مطبوعات را در خارج از چارچوب قانون نخواهم داد».

خاتمی، سال ۷۸، «هر روزنامه و مجله‌ای اگر تخلف کرد و متهم شد با او تنها باید در دادگاه علنی مطبوعات و با حضور هیات منصفه برخورد شود».

خاتمی، سال ۷۹، «برخورد فله‌ای با مطبوعات و افراد مورد پسند نیست، همه چیز باید در چارچوب قانون باشد. امیدوارم دستگاه قضایی در مواجهه با مسائل با تامل بیشتری برخورد کند».

خاتمی، سال ۸۰، «خواهم کوشید تحت هیچ فشاری، وظیفه دینی، ملی و انقلابی خود را در دفاع از حقوق اساسی، آزادی‌های مشروع، مطبوعات آزاد و نهادهای مدنی برآمده از مردم، رها نکنم».

سخنان خاتمی در این چند سال درباره مطبوعات و روزنامه‌نگاران، حکایت از چالش‌هایی دارد که رئیس جمهوری در این حوزه با آن روبه‌رو بوده است.

اولین چالش در این زمینه به بازداشت اکبر گنجی، روزنامه‌نگار، در آذر ماه سال ۷۶ برمی‌گردد. گنجی به خاطر ارائه مقاله‌ای درباره شریعتی، به مدت سه ماه بازداشت شد.

بازداشت ابوالفضل موسویان سردبیر فصلنامه مفید از دیگر چالش‌ها در سال ۷۶ بود. موسویان در پی ارسال نامه‌ای به رئیس جمهوری برای رسیدگی به موضوع برخورد دادگاه ویژه روحانیت، از طرف دادگاه ویژه روحانیت قم بازداشت شد.

روزنامه جامعه به مدیرمسوولی حمیدرضا جلایی‌پور و سردبیری ماشاءالله شمس‌الواعظین نیز در مرداد ماه سال ۷۷، در پی شکایت فرمانده کل سپاه پاسداران، رئیس وقت بنیاد مستضعفان و رئیس کل وقت دادگستری تهران به عنوان مدعی‌العموم و سازمان زندان‌ها و اقدامات تامینی، توقیف شد.

همچنین روزنامه توس که به جای جامعه منتشر شده و مدیرمسوولی آن را محمدصادق جوادی حصار بر عهده داشت، پس از انتشار ۴۵ شماره در شهریور سال ۷۷ توقیف شد و گردانندگان آن یعنی جوادی حصار، شمس‌الواعظین، جلایی‌پور و ابراهیم نبوی به مدت یک ماه زندانی شدند.

هفته‌نامه راه‌نو نیز که مدیرمسوولی آن را اکبر گنجی بر عهده داشت، پس از انتشار ۲۱ شماره در همان شهریور ماه متوقف شد.

شهریور ماه سال ۷۷ ماه خوبی برای مطبوعات نبود. ماهنامه جامعه سالم نیز در همین ماه توقیف شد. مدیرمسوولی این نشریه را سیاوش گوران بر عهده داشت. هفته‌نامه‌های نوید اصفهان، بلور، شلمچه و کوثر کویر نیز در سال ۷۷ توقیف شدند.

بازداشت و محکومیت محسن کدیور به مدت یک سال و نیم از سوی دادگاه ویژه روحانیت از دیگر وقایعی بود که در سال ۷۷ برای روزنامه‌نگاران ایرانی اتفاق افتاد.

اگر قتل دو تن از نویسندگان یعنی محمد مختاری و محمدجعفر پوینده را نیز به این فهرست اضافه کنیم، می‌توانیم سال ۷۷ را یکی از سال‌های پرچالش برای دولت خاتمی توصیف کنیم.

در سال ۷۸ نیز این چالش‌ها در حوزه مطبوعات ادامه یافت. روزنامه زن به مدیرمسوولی فائزه هاشمی در آغاز این سال، یعنی فروردین ماه، به علت چاپ پیام نوروزی فرح دیبا، به دستور غلامحسین رهبرپور رئیس دادگاه انقلاب تهران توقیف شد.

هفته‌نامه هویت خویش نیز به مدیرمسوولی حسین کاشانی، پس از انتشار سه شماره در خرداد ۷۸ توقیف شد.

روزنامه سلام به مدیرمسوولی محمد موسوی خوئینی‌ها، پس از ۹ سال انتشار در تیر ماه ۷۸ توسط دادگاه ویژه روحانیت توقیف شد. علت اصلی توقیف این روزنامه چاپ سندی بود که براساس آن سعید امامی بر اصلاح قانون مطبوعات تاکید کرده بود.

هفته‌نامه «نامه»، به مدیرمسوولی کیوان صمیمی نیز که مواضع ملی ـ مذهبی‌ها را منعکس می‌کرد، در مرداد ماه همین سال توقیف شد.

ماهنامه آدینه نیز که مدیرمسوولی آن را غلامحسین ذاکری بر عهده داشت و مسعود بهنود از اعضای تحریریه آن بود، پس از ۱۴ سال انتشار، به خاطر شکایت ستاد امر به معروف و نهی از منکر در آبان ۷۸ توقیف شد.

روزنامه خرداد نیز که مدیرمسوولی آن را عبدالله نوری بر عهده داشت و با سردبیری علی حکمت و همکاری اکبر گنجی و عمادالدین باقی منتشر می‌شد، در آذر ماه همین سال توسط دادگاه ویژه روحانیت توقیف شد. عبدالله نوری براساس حکم دادگاه به تحمل پنج سال حبس محکوم شد. گنجی و باقی در این روزنامه مقالات متعددی را درباره عوامل قتل‌های زنجیره‌ای منتشر کردند.

روزنامه نشاط به مدیرمسوولی لطیف صفری و سردبیری ماشاءالله شمس‌الواعظین پس از انتشار ۱۴۹ شماره، به جرم انتشار مقاله حسین باقرزاده تحت عنوان «آیا خشونت دولتی مجاز است؟» و مقاله عمادالدین باقی در پاسخ به باقرزاده توقیف، و مدیرمسوول آن به ۳۰ ماه حبس تعزیری و پنج سال محرومیت از مشاغل مطبوعاتی محکوم شد. عمادالدین باقی نیز به خاطر این مقاله و پیگیری پرونده قتل‌های زنجیره‌ای، محکوم به زندان شد.

بازداشت کاظم شکری عضو شورای سردبیری روزنامه صبح امروز و احضار محمدحسن علیپور مدیرمسوول هفته‌نامه آبان به دادگاه از دیگر وقایع این سال بود.

تصویب طرح اصلاح قانون مطبوعات در آخرین روزهای کاری مجلس پنجم در سال ۷۸ نیز ازجمله رویدادهایی بود که بعدا تاثیر زیادی در حوزه مطبوعات گذاشت.

نشریه دانشجویی «موج» نیز در این سال جنجالی برپا کرد. این نشریه که در شمارگان ۱۵۰ نسخه منتشر می‌شد، به علت چاپ نمایشنامه‌ای که گفته شد در آن به حضرت ولی عصر (عج) اهانت شده، توقیف شد.

ماجرای کاریکاتور چاپ شده در بهمن ماه سال ۷۸ در روزنامه آزاد نیز اعتراض برخی طلاب را در پی داشت. آنها بر این نظر بودند که در این کاریکاتور به مصباح یزدی توهین شده است. در پی اعتراضات نیک‌آهنگ کوثر طراح کاریکاتور یاد شده به دستور قاضی مرتضوی بازداشت شد.

ترور «سعید حجاریان» مدیرمسوول روزنامه صبح امروز در اواخر سال ۷۸ تلخ‌ترین رویداد حوزه مطبوعات در این سال بود.

سال ۷۹ و بخصوص اردیبهشت ماه آن، یکی از ماه‌ها و سال‌های به یادماندنی برای اهالی مطبوعات است.

در روز چهارم اردیبهشت سال ۷۹، ۱۲ روزنامه، هفته‌نامه و ماهنامه با استناد به مواد ۱۲ و ۱۳ قانون اقدامات تامینی توقیف شدند.

روزنامه فتح به مدیرمسوولی یدالله اسلامی ازجمله روزنامه‌های توقیفی در این روز بود. این روزنامه ادامه‌دهنده خط و مشی روزنامه خرداد بود.

اکبر گنجی از دست‌اندرکاران روزنامه فتح نیز به دلیل شرکت در کنفرانس برلین و برخی اتهام‌ها درباره پرونده قتل‌های زنجیره‌ای بازداشت شد و هم اکنون نیز در زندان به سر می‌برد.

روزنامه عصر آزادگان به مدیرمسوولی غفور گرشاسبی و سردبیری ماشاءالله شمس‌الواعظین نیز پس از انتشار ۱۵۶ شماره در چهارم اردیبهشت توقیف شد. عصر آزادگان ادامه‌دهنده خط مشی روزنامه‌های جامعه، توس و نشاط بود.

ماشاءالله شمس‌الواعظین به دنبال توقیف عصر آزادگان به مدت ۱۸ ماه زندانی شد.

روزنامه مناطق آزاد به مدیرمسوولی محمدرضا یزدان‌پناه فدایی ازجمله روزنامه‌های دیگر توقیفی در این روز بود. این روزنامه پس از یک سال و نیم توقیف، دوباره اجازه انتشار یافت.

روزنامه آریا به مدیرمسوولی محمدرضا زهدی نیز ازجمله این توقیفی‌ها بود.

روزنامه آفتاب امروز با صاحب‌امتیازی فریدون عموزاده خلیلی و مدیرمسوولی فرهت فردنیا نیز پس از هفت ماه انتشار، نامش در فهرست دوازده روزنامه و نشریه توقیفی قرار گرفت.

روزنامه گزارش روز به مدیرمسوولی علی‌محمد مهدوی خرمی هم پس از انتشار ۱۹۵ شماره در چهارم اردیبهشت ماه توقیف شد.

روزنامه پیام آزادی به مدیرمسوولی داود بهرامی سیاوشانی که از مرداد ماه ۷۸ آغاز به کار کرده بود در اردیبهشت ماه ۷۹ توقیف شد.

در این روز، روزنامه بامداد نو به مدیرمسوولی ابوالقاسم گلباف نیز نامش در فهرست توقیفی‌ها قرار گرفت.

ماهنامه ایران فردا به مدیرمسوولی عزت‌الله سحابی نیز ازجمله نشریاتی بود که در روز چهارم اردیبهشت ماه توقیف شد. پس از چندی مدیرمسوول این نشریه به همراه رضا علیجانی سردبیر و هشت تن از اعضای تحریریه ایران فردا بازداشت شدند و حسن یوسفی اشکوری یکی از نویسندگان اصلی این نشریه همچنان در زندان به سر می‌برد.

هفته‌نامه آبان به مدیرمسوولی محمدحسن علیپور، هفته‌نامه پیام هاجر به مدیرمسوولی اعظم طالقانی و هفته‌نامه ارزش به مدیرمسوولی علی نظری از دیگر توقیفی‌ها در این روز بودند که از میان آنها دادگاه هفته‌نامه آبان برگزار شده و این نشریه اجازه انتشار یافت و هم اکنون منتشر می‌شود.

چند روز بیشتر از این توقیف‌ها نگذشته بود که روزنامه اخبار اقتصاد به مدیرمسوولی عیسی سحرخیز، روزنامه مشارکت به مدیرمسوولی محمدرضا خاتمی و روزنامه صبح امروز به مدیرمسوولی سعید حجاریان نیز با حکم دادگاه توقیف شدند.

در روزنامه مشارکت، که ارگان حزب مشارکت بود، روزنامه‌نگارانی همچون عباس عبدی، کریم ارغنده‌پور و رجبعلی مزروعی قلم می‌زدند.

روزنامه هم‌میهن به مدیرمسوولی غلامحسین کرباسچی هم در اردیبهشت ماه سال ۷۹ توقیف شد.

چند روز بعد، هفته‌نامه آوا به مدیرمسوولی مصطفی ایزدی، به جمع نشریات توقیفی پیوست.

روزنامه بیان که پس از توقیف گسترده مطبوعات، مسوولیت آنها را بر دوش می‌کشید، اجازه نیافت که برای مدت طولانی این راه را ادامه دهد. بیان که مدیرمسوولی آن را علی‌اکبر محتشمی‌پور بر عهده داشت پس از انتشار ۱۵۶ شماره در تیر ماه ۷۹ توسط دادگاه ویژه روحانیت توقیف شد.

هفته‌نامه گوناگون هم که به مدیرمسوولی فاطمه فرهمندپور و همکاری حمیدرضا جلایی‌پور، مسعود بهنود، محمد قوچانی و مرتضی مردیها منتشر می‌شد، پس از انتشار پنج شماره در تیر ماه توقیف شد.

روزنامه بهار نیز که ادامه‌دهنده خط مشی روزنامه مشارکت بود و مدیرمسوولی آن را سعید پورعزیزی بر عهده داشت در مرداد ماه ۷۹ توقیف شد.

هفته‌نامه توانا به مدیرمسوولی ایرج رستگار و دوهفته‌نامه دانستیها به مدیرمسوولی فرزانه بهزادی نیز در مرداد ماه توقیف شدند.

ماهنامه کیان به صاحب‌امتیازی سیدمصطفی رخ‌صفت و مدیرمسوولی رضا تهرانی پس از ۱۰ سال انتشار در دی ماه این سال توقیف شد. کیان منعکس‌کننده نظرات دکتر عبدالکریم سروش و همفکرانش بود.

روزنامه دوران امروز به مدیرمسوولی «حمیدرضا زاهدی کهنه گورایی» نیز در اسفند ماه سال ۷۹ توقیف شد.

احضار علی‌اکبر محتشمی‌پور و سیدهادی خامنه‌ای به دادگاه ویژه روحانیت و احضار فاطمه گورایی، سعید حجاریان، محمد سلامتی مدیرمسول هفته‌نامه عصر ما و بازداشت احمد زیدآبادی، محمد قوچانی و مسعود بهنود از دیگر وقایع این سال پرحادثه برای روزنامه‌نگاران بود.

با توقیف هفته‌نامه مبین به مدیرمسوولی علی‌محمد غریبانی، ماهنامه پیام امروز به مدیرمسوولی محمد زاهدی اصل و هفته‌نامه جامعه مدنی به مدیرمسوولی محمد رئوفی در ماه آخر سال ۷۹، پرونده چالش با مطبوعات در این سال بسته شد.

فصلنامه کتاب نخل که از پاییز سال ۷۳ کار خود را آغاز کرده بود در بهار سال ۸۰ توقیف شد. مدیرمسوولی این نشریه را حسین شاکری بر عهده داشت.

روزنامه نوسازی به مدیرمسوولی حمیدرضا جلایی‌پور نیز پس از انتشار پنج شماره در اردیبهشت ماه سال ۸۰ توقیف شد.

هفته‌نامه مهر به مدیرمسوولی محمدعلی زم نیز به دنبال شکایت صدا و سیما از این نشریه در شهریور ماه سال ۸۰ توقیف شد.

روزنامه ملت به مدیرمسوولی سعید حقی در آذر ماه سال ۸۰ توقیف شد.

در آستانه برگزاری جشنواره بین‌المللی فیلم فجر، ماهنامه سینما تئاتر به مدیرمسوولی حسین فرخی و دوهفته‌نامه گزارش فیلم به مدیرمسوولی کریم زرگر نیز در بهمن ماه سال ۸۰ توقیف شدند.

تلاش‌های معاون سینمایی وزارت ارشاد نیز برای رفع توقیف از این دو نشریه، به رغم دستور مساعد رئیس قوه قضائیه، موثر واقع نشد.

برگزاری دادگاه روزنامه نوروز از دیگر وقایع مهم سال ۸۰ است. این روزنامه که ادامه‌دهنده خط مشی روزنامه‌های مشارکت و بهار است، در دادگاه با ۲۰۰ شکایت مدعی‌العموم مواجه شد.

با صدور حکم هفته‌نامه عصرما در اسفند ماه سال ۸۰، مبنی بر لغو امتیاز این نشریه و ۱۷ ماه حبس برای محمد سلامتی مدیرمسوول آن، پرونده چالش با مطبوعات در این سال هم بسته شد. البته آخرین خبرها در مورد وضعیت این نشریه حاکی است که احمد مسجدجامعی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در نامه‌ای به رئیس قوه قضائیه خواستار توقف اجرای حکم هفته‌نامه عصرما شده و آیت‌الله هاشمی شاهرودی نیز با این خواسته موافقت کرده است.

مطبوعات سال ۸۱ را نیز با آرامش خاطر آغاز نکردند و در آستانه برگزاری نمایشگاه مطبوعات چند تن از نویسندگان روزنامه ایران به دلیل معرفی یک کتاب درباره زنان و موسیقی به دادگاه احضار شده و مورد بازجویی قرار گرفتند.

چند روز پس از آن و همزمان با برپایی نمایشگاه مطبوعات و روز جهانی آزادی مطبوعات، روزنامه ایران به مدیرمسوولی عبدالرسول وصال توقیف شد.

روزنامه بنیان به مدیرمسوولی محسن اشرفی نیز همزمان با روزنامه ایران، حکم توقیف موقت خود را از قاضی مرتضوی دریافت کرد. این دو روزنامه هم به استناد قانون اقدامات تامینی توقیف شدند.

روزنامه ایران چند ساعت پس از صدور حکم، رفع توقیف شد، اما روزنامه بنیان همچنان در توقیف ماند.

اکنون پس از گذشت پنج سال از تحولات دوم خرداد، مطبوعات و روزنامه‌نگاران ایرانی که در سال ۷۶ سنگ بنای تحولی تازه را در حوزه مطبوعات گذاشتند به اعتقاد کارشناسان حوزه مطبوعات باتجربه‌تر و «پخته» شده‌اند.

به اعتقاد بسیاری، چالش‌های تازه‌ای که روزنامه‌نگاران و مطبوعات ایران در سال‌های اخیر با آن دست و پنجه نرم کردند از مقتضیات طبیعی دوران گذار است.

صاحب‌نظران حوزه مطبوعات بر این نظرند که روزنامه‌نگاران با بهره‌گیری تجربه پنج سال گذشته و با سرانگشتان تدبیر و هنر خویش، قادر خواهند بود با هزینه کمتر از این دوران، گذر کنند.